

X.

Bidrag til fynsk Præstehistorie.

Meddelte af Lærer S. Jørgensen i Kistrup.

1.

Om Hr. Hans Allesen (Bunkeflods) Afsættelse fra Rektoratet i Assens og fra Præstekaldet i Gislev-Ellested ¹⁾.

1554 havde Kong Christian d. III givet Borgmesteren i Assens Inspektion over det til Latinskolen sammesteds henlagte Jordegods, sikkert nok i den gode Mening, at sammes Ruin derved skulde forhindres. Dette var imidlertid saa langt fra at være Tilfældet, at der i det Sted blev derved lagt en tung Byrde paa de arme Bønder, der hørte under Skolen. Dette Forhold havde strax den Virkning, at Skolebønderne foruden de Ydelser og Plovningsspenge, de efter Jordebogen skulde svare Rektor som deres Husbonde, velvilligen (!) gik ind paa at gjøre Borgmestrene hver 3 Dages Arbejde aarligen. Denne Villighed blev i Aarenes Løb ikke blot en Ret, men den blev i den Grad udvidet, at der i Grunden ingen Grænse var for det Pligtarbejde, Borgmestrene fordrede af Skolegodsets Bønder. Dette kunde dog næppe ske uden Rektors i alt Fald stilltiende Samtykke, og da den ene Tjeneste jo dog er den anden værd, var det ganske rimeligt, at de Herrer Inspektører slet ikke toge det saa nøje med Inspektionen,

skoppen havde Kongens Brev paa (de 6 ovenfor S. 676 i Noten nævnte?) Kirker. Dog bleve de efter Kongens Brev til Borger-skabet nedrevne! Det er intet Under, at man paa Herredagsforhandlingerne i Fred. Is Tid klagede over, at »Brev blev givet mod Brev«. — Forøvrigt ses det af Mag. Kr. Eriksens Optegnelser (Dipl. Vib., S. 359), at Fred. I. i Aaret 1527 (altsaa som Følge af Paalæget 1526) fik udbetalt 15 Mark Penge af Kirkeværgen til Trinitatis Kirke, og af Værgen til St. Hans Kirke ti Lod Sølv.

¹⁾ Kilder: Baag, Vindinge og Gudme Herreders Thingbøger.

men lode Rektor forøvrigt gjøre sig Godset saa nyttigt, som han kunde.

Da Hans Allesen 1668 d. 10/11 blev Rektor i Assens, tog han sig strax med Iver af Godsets Bestyrelse; hans Uvenner sagde, at han tænkte mere paa Godset end paa Skolen. De forrige Rektorer havde i flere Tilfælde brugt den Skik at bortfæste Gaardene til Børn, der saa igjen udlejede Boligerne og Jorden til andre, indtil de selv bleve saa gamle, at de kunde overtage dem. Disse Fæstere lod han indstævne til Baag Herredsting og fik Dom over dem, hvorved Fæstebrevene erklæredes ugyldige (15/s 1669, Baag H. Thingbog). Inden Aarets Udgang kom det til et voldsomt Sammenstød mellem ham og de tvende Borgmestre, Johan Clausen og Jørgen Nielsen. Anledningen dertil gav følgende Andragende fra samtlige Skolens Tjenere:

Vores gode Skolemester i Assens ønske vi alle selvbegjærlig Velstand og Lykke udi al sit Forehavende! Gode Husbonde, vi underskrevne ere ydmygelig af Eder begjærendes, at I vilde hos den gunstige Lehnsmænd Herr Niels Banner samt hos Hs. Højærværdighed Bispen tale et godt Ord for os, at som den Gaard i Voldtofte nu desværre er afbrændt, og vi, hans Skat og Tynges foruden, vort eget skal aflægge, hvilket os i denne besværlige Tid besværligt at gjøre forefalder, eftersom de Gaarde, Skolens Tjenere bebo, ikkun ere mod de andre at ligne som Boel og ringe forsatte Steder, der skyldte langt over deres Evne, de gode Herre derfor af deres medfølende Fromhed samt christelige Medynk lade sig vores høje Nød og Trang gaa til Hjerte og os enten med noget andet udi en eller anden Maade være behjælpelige, med Hjultømmer eller Gjærdsel, eftersom der paa Skolens Stavn ej findes saa meget som til en Hjuleg, men vi med tiggende Bøn og rede Penge os det hos andre langvejs borte maa forskaffe. — Foruden dette besvære Borgmestrene i Assens os alle baade Gaardmænd og Husmænd hvert Aar med Hovning og det i den travleste Tid, naar vi med vore Naboer vor egen Avling skulde tage vare enten at saa eller høste. Da, efter deres strenge Bud og Befaling maa vi for-

lade vort eget og passe paa deres, og naar vi formedelst Vejens Besværlighed ikke kan komme ud, Arbejdet for dem at gjøre, maa vi rede Penge dem efter vore Evner forskaffe, saa den Hovning, vi dem maa gjøre, falder os langt besværligere end de Hovningspenge, vi til vores Husbonde skal udgive. Det er dog Synd, at vi fattige Mænd mere end andre skal slaas med to Sværd og til saa mange skyldes. Gud ved, det os længere at gjøre er umuligt, og dersom vi herudi ingen Lindring kan faa, nødes vi med vore fattige Kvinder og Børn hver at gaa fra sit Sted, og dersom vi ikke nu med saa stor Tynge havde været besværede mere end vores Formænd, vilde vi endda hver efter sin Evne Borgmestrene gjerne tjene, men nu, naar vi efter vores haarde Slæb og sure Sved for adskillige Udgifter ofte selv maa æde vort Brød tørt, kan de, naar vi give vor Husbonde Hovningspenge, det ej begjære. Beder gjerne, at vor gode Husbonde han vil mage det saa, at alting bliver til vort bedste for os, hans fattige Tjenere, og sit eget Gavn; vi med vore fattige Kvinder og Børn ville igjen have den christelige Øvrighed samt vores gode Husbonde udi vores Bønner hos Gud aarle og silde ihukommet og forblive altid af vores ringe Evner deres ydmygeligste Tjenere. Assens d. 17 November 1669.

P. N. S. N. P. S. Jørgen Christensen eg. Hd. P. L. S.
P. J. S. K. H. S. L. P. S. Kans Hermandsen eg. Hd.
A. M. S. ¹⁾).

Hans Allesen lod nu Borgmestrene kort og godt vide, at de ikké paa slig Maade skulde befatte sig med hans Tjenere, og 1670 synes disse heller ingen Hovning at have gjort. Den ²¹/₁₁ 1670 begyndte Borgmestrene en Proces med ham ved Baag Herredstthing og fremsatte i deres Indlæg den Formening, at han ikke selv bør tage sig af Skolens Gods, eftersom det siden Christian d. IIIs Tid har været Borgmestrene i Assens, der have haft Skolens Gods i Inspektion. Hans Allesen svarede hertil, at de kun kunde betragtes som Fogder over samme Gods og vare aldeles

¹⁾ Baag H. Thingb. f. 1669.

uberettigede til at fordre Hovning. — I deres Svar herpaa d. ⁵/₁₂ 1670 skumle de over, at Skolemesteren tænker paa at gjøre dem til sine Ridefogder, og true ham med Afsettelse, hvis han ikke bedre end hidtil passer Skolen, thi de formene da, at det er plat umuligt, at han baade kan passe Skolen og Godset og rejse til Thinget. Hans Allesen svarer dem meget skarpt herpaa og fører Thingsvidner for, hvorledes en af Skolens Bønder havde maattet kjøre Borgmesteren til Svendborg og der biet efter ham i 8 Dage, og i den Tid gav Borgmesteren ham ikke en Skilling til Underhold, saa han der maatte tærskes for Føden til sig og Hestene. En anden, der i sin Tid havde negtet Borgmesteren Arbejde, havde denne derfor truet med at jage ham af Gaarden, »han fik vel flere Bejlere til den Brud.«

Den ³⁰/₁ 1671 faldt Herredsthingsdommen, at Borgmestrene i Assens vare uberettigede til at forlange Hoveri af Skolens Bønder. — Men denne Sejr kostede Hans Allesen sit Embede; Borgmestrene havde saaledes benyttet deres Indflydelse hos højere Vedkommende, at Rektoren omtrent paa samme Tid blev afsat. Den ¹⁴/₆ 1671 begjærer han paa Herredstinget Skudsmaal af Skolens Bønder, hvorledes han havde forholdt sig mod dem. De ere alle mødte og give ham »det bedste Skudsmaal og Rygte. Han havde hellere givet dem Afslag i deres Landgilde end taget af dem, og de havde gjerne ønsket, han havde blevet deres Husbonde, saa længe, han havde levet.«

Af Blochs »Fynske Gejstlighed« 2, 188 ses det, at Rektoren ogsaa har forlangt sig meddelt Skudsmaal af Præsterne i Assens, Hører og Disciple ved Skolen, men at Provsten, Hr. Hans Andersen i Barløse, har negtet dette under Foregivende af, at Bispen, som dette ogsaa angik, var paa Visitats.

Fra Assens kom Hans Allesen til Gislev, hvor han blev Medhjælper hos den gamle Sognepræst, Broder Brodersen Riisbrigh, og da denne 1674 døde, blev han af Patronen, Erik Sehested paa Lykkesholm, kaldet til at være hans

Eftermand. Hr. Broder havde en stor Børneflokk, og det var en Aftale mellem Familien og Hr. Hans, at de ikke skulde »forskydes Kaldet«, men at han skulde ægte en af Døtrene. Hr. Broder kunde vistnok siges at være en velstaaende Mand, i alt Fald havde han i tidligere Dage havt mange Penge at laane ud. Efter Dødsfaldet skulde disse indfordres, og ved den Lejlighed optræder Hr. Hans Allesen til Gislev-Ellested som Sagsøger »paa egne og Medarvingers Vegne«. Saaledes søger han i denne Egenskab d. ¹⁸/₁₂ 1675 Enken efter Forpagter Jakob Pedersen paa Fjellebro for tvende til Hr. Broder udstødte Obligationer, hver paa 100 Rd., den ene af ²²/₄ 1651, den anden af ¹/₁ 1654. Stærkere kunde Hr. Hans ikke betegne, at han agtede at blive et Lem af Familien.

Det kom imidlertid ikke til at gaa saaledes til, hvad saa Grunden end maatte være. Præsteenken synes just ikke at have været den behageligste Dame, i det mindste havde hun en slem Mund, og Hr. Hans var ganske sikkert en temmelig selvstændig Mand, der vistnok ligesaa lidt her som i Assens vilde vige af fra det, han mente var hans gode Ret. 1676 var Præsten endnu ikke gift, men i aaben Fejde med Præsteenken, der søgte at gjøre ham al den Skade, hun kunde, og det var slet ikke saa lidt. Maren slg. Hr. Broders stod i høj Gunst hos Patronessen Fru Margrethe Rammel og kom ofte til Lykkesholm. Ved et af disse Besøg kom de til at samtale om et lokket Kvindfolk, Karen Christensdatter, og Maren Hr. Broders gav da Fruen et lille Vink om, at hun kom til at passe godt paa med Skjøgen, thi det var Præsteenken bekjendt, at Hr. Hans Allesen allerede havde bestilt den Vogn, der skulde bortføre hende. Fruen udbrød i største Forundring over at skulle høre sligt; det havde hun aldrig før hørt eller anet. Det faldt hende dog slet ikke svært at tro saadant, thi Hr. Hans var falden i største Unaade hos hendes Mand og laa i aabenbar Proces med ham om Præstens Ret til at faa Svin paa Olden. Præstens Ret var i dette Stykke ganske

utvivlsom, men Erik Sehested var en temmelig urimelig og voldsom Herre, om hvis Haardhed og Vilkaarlighed Thingbøgerne bære mange Vidnesbyrd. Nu viste der sig en Mulighed til at bøje den paastaaende Præst og maaske spille med ham om Kaldet. Skjøgen blev anholdt og taget i Forhør. Ubeldigvis havde Fruen fæstet saa god Tro til Maren Hr. Broders Udsagn, at hun ikke brugte den Forsigtighed først at lægge Kvinden de Ord i Munden, hun skulde udsige; denne sagde da, hvad der vistnok ogsaa var rimeligt, at det var en Rytter, hun havde mødt ved Herbæk, der var hendes Barnefader. Heldigvis var Forhøret ganske privat, og det var kun Fruens egne Tjenere, der havde hørt derpaa; disse maatte love Tavshed, men talte dog derom, maaske endogsaa til selve Præsten, thi han lod dem, da han mærkede, at han blev sigtet, stævne til Thinge at vidne, hvad de havde hørt i dette første Forhør. Dette vidste Erik Sehested og hans Fogder længe at forhindre, og da Præsten endelig fik Niels Hansen i Magelunde til at møde i Retten, havde denne ikke saa lige hørt, hvad Skjøgen sagde.

1677, vistnok i Juli Maaned, kom Sagen for Provsteretten. Provsten i Gudme Herre, Hr. Mathias Reutze i Ryslinge, med Assessorer, Hr. Niels Mortensen i Ørbek og Hr. Cort i Frørup, havde da det lokkede Kvindfolk for sig, saavelsom Præsten og samtlige Vidner, deriblandt Fru Margrethe Rammel. Provsterettens Dom, der, hvis den har været bevaret saalænge, er brændt med det øvrige Provste-archiv i Herrested 1844, kjendes ikke, men den har sikkert ikke været efter Herskabets Ønske. Retten synes tvertimod saa temmelig at være kommen efter Sandheden, i det Fruen i sin Ivrighed gjorde sig skyldig i den Uforsigtighed at sige, at hun havde aldrig faaet dette at vide, dersom ikke Maren slg. Hr. Broders havde sagt det for hende og advaret hende om, at Præsten havde lejet Vogn til Kvindens Bortførelse. Gjort opmærksom paa, hvor slet dette stemmede med, hvad der ellers foregaves, vilde hun

fragaa sit Udsagn og negtede med største Frækhed at have sagt saadant, hvad der foranledigede et hæftigt Skænderi mellem Rettens Medlemmer, særlig Hr. Cort, og hende, saa denne Akt fik et lille Efterspil ved Vindinge Herredsting d. ⁵/₉ 1677, hvor Erik Sehested vilde rense sin Frue for den Beskyldning, Hr. Cort havde udslynget mod hende, at hun havde sagt Løgn for Provsteretten. Dette lykkedes kun meget slet for Herremanden, der maatte høre temmelig drøje Ting af Hr. Cort uden dertil at have noget at sige.

Ganske vist lykkedes det Herskabet at faa Hans Allesen afsat, men deres Ære, der gik dem til Haande dermed, kan vist næppe siges at have vundet ved denne Bedrift. Parenthesen i Pastor Wibergs Præstehistorie 1, 227: »Der vare de, som mente, [at Afsættelsen skete] mere af Had end af virkelig Brøde«, synes at have truffet Sandheden i denne stygge Sag temmelig nøje.

2.

Om Hr. Mathias Hoff i Svaninge og hans ægteskabelige Forhold¹⁾.

Hr. Mathias Hoff blev født i Jordløse ved Faaborg 1666 og var en Søn af Præsten ssteds, Hr. Lavrids Andersen Hoff, og dennes anden Hustru Maren Madsdatter Barfod. Aaret efter hans Fødsel døde Faderen. 16 Aar gammel blev han Student, og 1694 blev han kaldet til Præsteembedet i Svaninge, i hvilket Embede han blev indsat Mariæ Bebudelsesdag s. A. Hans Moder fulgte med ham til Svaninge og døde her d. ¹⁶/₁₁ 1706. En Helsøster til ham, Maria Hoff, var gift med Mads Christensen, Maaler og Vejer i Faaborg.

¹⁾ Kilder: Blochs Manuskript om d. f. Gejstlighed, Universitetsbibl., Salling H. Provsteretspr. og Thingb. f. Salling Herred.

Samme Aar han kom i Embedet, og da han, som det vil ses, var 28 Aar gammel, blev han gift med Enken efter de tvende forrige Præster, Dorthé Christensdatter, der da var 44 Aar gammel. Dette Ægteskab blev til en vis Tid temmelig ulykkeligt, og Skylden derfor er lagt paa Hr. Hoff; men — som det følgende vil vise — kunde ikke saa lidet tale til hans Undskyldning og bidrage til, at Dommen over en ellers i det hele brav og duelig Mand kom til at lyde gunstigere.

Dorthé Christensdatter var ikke af nogen god Slægt. Hendes Fader, Christen Nielsen af Heden By, havde været Herredsfoged i Salling Herred, men afstod efter den svenske Krig sin Bestilling til Sønnen Lavrids Christensen og drev en Laaneforretning med en ikke ubetydelig Kapital. To af Sønnerne, Lavrids og Jens, tjente i flere Aar paa Frederiksgave hos Niels Banner og samlede sig her, den ene som Ridefoged, den anden som Skriver, smukke Formuer, medens deres Herres Bo ved hans Død viste sig at være fallit. Jens Christensen blev siden Amtsforvalter i Ribe og købte Herregaarden Stensgaard ved Faaborg. Hans Søn var den i Egnen meget bekjendte, men ikke vel omtalte Etatsraad Frederik Jensen Hejn. Dorthes tidligere Liv havde ikke været meget hæderligt; medens hun som ugift opholdt sig i Broderen Lavrids's Hus i Faaborg, som hun bestyrede i hans Enkestand, nedkom hun 1674 med en Datter, der i Daaben fik Navnet Anna, og som ⁵/₁₀ 1693 blev gift med By- og Raadstueskriver i Faaborg, Peder Christoffersen Rosenkilde. Som sin Barnefader udlagde hun Rektoren ved Faaborg Skole, Jakob Hansen Coppen eller Kjøpping. Denne betydelige Forseelse blev ingen Hindring for Coppens Befordring, snarere det modsatte, thi da Svaninge Præst, Hr. Hans Hansen Lock, 1678 afgik ved Døden, blev Coppen hans Eftermand og blev samme Aar af Biskop Kingo viet til Dorthé Christensdatter. Hr. Coppen døde Natten mellem 8—9 Juni 1682, og Eftermanden blev den hidtilværende Huslærer hos Chr. Rothkirk paa Stensgaard, Hans Olufsen

Tage. Han blev $23\frac{3}{8}$ s. A. ordineret og trolovede sig Onsdagen efter Quasimodogeniti det følgende Aar med Formandens Enke; Brylluppet stod $4\frac{7}{7}$ 1683. Biskop Bloch siger om ham i sit Manuskript om den fynske Gejstlighed, at det af en Dagbog, han har ført, ses, at han har været en Nathanael. Ligeledes giver samme Biskop ham det Lov, at han har ført Kirkebogen med megen Nøjagtighed. At han saa klarere og dømte mere fordomsfrit end de fleste i sin Tid, har Meddeleren havt Lejlighed til at se af hans Vidne i en Proces, der 1686 førtes ved Salling Herredsting mod en Hex fra Svaninge. 1693 fik han en Hverdagsfeber, der i hans blomstrende Aar gjorde Ende paa hans Liv. Den $6\frac{1}{1}$ 1694 havde han endnu Kraft til at at være oppe og indføre noget i Kirkebogen; den 10 s. M. afgik han ved Døden. Han efterlod sig 3 Sønner: Jakob, 10 Aar gl., Christoffer, 8 Aar, og Christian, 5 Aar.

Forholdet mellem Hr. Hoff og Dorthe blev ikke godt, men Skylden var næppe ene Præstens. Han opdagede, at hans Kone stod i et utilladeligt Forhold til en Bonde der i Byen, til hvem hun lod alt, hvad hun kunde overkomme, henbære, naar Præsten ikke var hjemme. Han lod derfor holde stadigt Tilsyn med hende; i hendes Klage til Bispen angiver hun endog, at han om Natten lod en Karl staa Vagt ved sin Seng, »fordi han ikke kunde unde de fattige, at hun gav dem lidt«. Ved Juletid 1708 havde hun set Lejlighed til at faa 1 Td. af Præstens Godtøl ført hen til nævnte Mand; Hr. Hoff opdagede det Juleaften, da hun gik ind i Kjælderen for at hente Godtøl til Folkenes Julegrød; Ølkjælderen var ved Siden af Præstens Spisestue, hvor han netop opholdt sig. Præsten og Konen kom nu til at skjændes, og Folkene hørte Præsten sige: »Hvad, vil du slaa mig? Da de hørte, at der blev Tummel derinde, lukkede de Døren op og gik derind; de saa da, at Konen havde revet Præstens Paryk af og rev ham i Ansigtet, men Præsten holdt hende i Haaret. Avlskarlen tog da Præsten om Livet og satte ham hen paa en Bænk, og han forholdt

sig rolig, men Præstekonen undsagde ham, at han skulde faa en Ulykke, fordi han havde slaaet hende. Juledag prædikede Præsten med forrevent Ansigt, og Konen og Sønnen, Jakob Tage, skreve en Klage til Biskoppen og vedlagde samme hendes Haarbaand med nogle afrevne Haar.

Biskop Müller sendte nu Provsten, Hr. Claus Mikkelsen Mule i N. Broby, en Paamindelsesskrivelse, som han i de to Nabopræsters, M. H. Griff i Ø. Hæsinge og Anders Svitzer i B. Trolleborg, Nærværelse skulde oplæse for Hr. Mathias Hoff. Dette skete ogsaa den $30/1$ 1709, og blev han efter senere taget Provsterets Vidne beegnet med al Høflighed og formanet til at forlige sig med sin Hustru uden Rettergang. Dette lovede han ogsaa og gav Provsten og de tvende Præster sin Haand derpaa.

Senere fortrød han dette Forlig og sendte Biskoppen en Beskikkelse, hvori han spotter »Stueretten«, som Biskoppen havde ladet ham møde for. Han forlanger at faa Sagen for den verdslige Ret og der ført Thingsvidner om sit og Hustrues Forhold. Sagen kom nu for Provsteretten, hvor den kom under Behandling d. $28/4$ og $14/5$ 1709, og Dommen faldt d. $28/5$ s. A. Hr. Mathias Hoff havde ikke givet Møde, men sendte for sig d. 14 Maj en Skræder af Svaninge, den 28 Maj Raadmand Marinus i Kjerteminde. Dommen lød paa, at Præsten ved næste Landemode skulde tage den til Biskoppen udsendte Beskikkelse tilbage, bede sin Bisp om Forladelse, samt betale 30 Rdl. i Bøde til fattige Enker og Sagens Omkostninger med 8 Rdl.

Ved Ansøgning til Kongen fik Præsten nedsat en Kommission til at bedømme Sagen; den kom til at bestaa af Landsdommer M. Rosenvinge til Ørbeklunde, Borgmester Jakob Jørgensen i Faaborg, J. Sørensen, Ridefoged i Sorø, og M. Christensen, Herredsfoged i Merløse Herred i Sjælland. I Mødet for Kommissionen d. $15/7$ 1711 bad Jakob Tage »sin hjærtekjære Fader om Forladelse for hvad Uret, han havde gjort ham«. M. Hoff paa sin Side tilbagetog de haarde Ord, han havde brugt om Sønnen i sine Skrivelser.

Præstekonens haarde Klage til Biskoppen blev kjendt magtesløs, og Provsteretsdommen dømt »uefterrettelig og ugyldig«. Præsten maatte lade denne Kjendelse læse ved hvilke Retter, han det fandt fornødent.

Bispen synes nu at have faaet Sagen paakjendt for Højesteret, hvor den vist har faaet et for Præsten mindre gunstigt Udfald, thi da Biskop Müller var død, skrev Hoff et uforskammet Brev til hans Enke, hvori han omtalte den afdøde Bisp som sin store Hader og Forfølger osv. Hun lod ham da stævne for Provsteretten, der ^{18/7} 1713 afholdtes i Vesterskjerninge Kirkes Vaabenhus, hvor han da blev tilholdt at efterkomme Højesteretsdommen og til næste Landemode tilbagetage sine Beskyldninger mod den afdøde Bisp samt betale 8 Rdl. i Sagsomkostninger.

Dorthe Christensd. døde ^{26/6} 1715, og Hr. Hoff giftede sig anden Gang d. ^{3/11} 1717 i Kjerteminde, hvor Bryllupet stod i Sebastian Friis's Hus, med sin Farbroders Datter, Ane Hansdatter Hoff, der i flere Aar havde været i hans Hus. Hun var en brav Kvinde, der længe mindedes med Venlighed. Efter Præstens Død 1720 boede hun i et lille Hus paa Præstegaardens Grund, til dette afbrændte i den store Ildebeand, der lagde Præstegaarden og en Del af Byen i Aske 1723. Hun flyttede da til Kjerteminde, hvor hun døde ^{17/9} 1751.
